

Az Európai Bizottság
foglalkoztatásért, szociális
ügyekért és a társadalmi
befogadásért felelős
főigazgatósága

Gesellschaft für
Versicherungswissenschaft
und -gestaltung e.V.

A kivándorlás és a belső vándorlás társadalmi hatásai Közép- és Kelet-Európában

Vezetői összefoglaló

Magyarország

2012 április

**Szerzők: Albert Fruzsina
Hárs Ágnes**

Sem az Európai Bizottság, sem bárki a Bizottság megbízásából nem vonható felelősségre e publikációban foglalt információk tartalmának felhasználása miatt.

A nemzetközi vándorlás és a belső vándorlás a rendszerváltozás óta eltelt két évtizedben mérsékelt volt (a magyar népesség teljes vándorlási arányszáma 2009-ben 3,2 volt). A rendszerváltást követő megrázkódtatás során 1990 és 1997 között több mint 1 millió munkahely szűnt meg, a munkanélküliség 12% fölé emelkedett, a foglalkoztatottak aránya drámaian lecsökkent. Mindezek ellenére mind a kivándorlás, mind a belső vándorlás viszonylag szerény mértékű volt. A kilencvenes évek végétől kezdve a 2004. évi EU csatlakozásig Magyarországon a GDP növekedett és javult a munkaerő-piaci helyzet is. Ez a szakasz egybeesett a munkahelyek számának visszafogott növekedésével és alacsony munkanélküliséggel, és a hazai munkavállalás reménye gyenge kivándorlási nyomóerőt eredményezett. Másrészt a társadalmi különbségek növekedtek, és a legszegényebb népesség (különösen a romák) migrációs potenciálja erős volt, noha valós képességük a sikeres kivándorlásra alacsony maradt. Az EU csatlakozásra a magyarok nem reagáltak erőteljes kivándorlással, viszont a bevándorlás visszafogott mértékben, de folyamatos maradt. Kemény gazdasági megszorításokat vezettek be még a pénzügyi válság előtt, melyeket a válság felerősített és mindez fokozatosan növekvő munkaerő kivándorláshoz vezetett. A megelőzően viszonylag nagyvonalú szociális biztonsági hálót és szociális védelmi rendszert (pl. gyermekgondozási ellátások, munkanélküli segély, korai nyugdíjazás stb.), amely korábban a migrációt gátolta, azóta folyamatosan és a közelmúltban radikálisan megnyirbálták.

A külföldi munkavállalás leginkább Magyarország fejlettebb nyugati régióit érintette, habár apróbb jelek utalnak arra, hogy a kevésbé fejlett, magas munkanélküliségi rátájú észak-keleti régióból is növekvő a kivándorlás, ahol a rendszerváltás után összeomlott a korábban jelentős nehézipar. A főbb célországok: Németország, Ausztria és napjainkra az Egyesült Királyság. Az ausztriai kivándorlást nagyban jellemzi az ingázás, ez a határrégióban néhány szakmában kisebb munkaerőhiányt is eredményez. A kivándorlás nagyrészt cirkuláris, mind a kivándorlás, mind a visszavándorlás fokozatosan emelkedett az elmúlt évtizedben. A kivándorlás elsősorban nem a társadalmi kirekesztődés által érintett embereket, hanem főként a szakmunkásokat érinti, akik így tudják társadalmi és gazdasági helyzetüket fenntartani, illetve szükségleteiket kielégíteni (lakáshelyzet megoldása, a háztartási költségvetés kiegészítése, megtakarítások illetve adósságok rendezése, gyermekek iskolázása). A nők férfiakhoz viszonyított aránya célországokként jelentősen különbözik. Németország esetében a kivándorlók nagyrészt férfiak, noha a nők aránya 1998 óta kissé emelkedett. Ausztria esetében a kivándorlók nemek szerinti aránya kiegyenlített. Más országokban (mint az Egyesült Királyság, Olaszország és Spanyolország) több a nő, mint a férfi emigráns, de a nők aránya néhány országban csökkent az elmúlt években. Az elmúlt tíz év során a hagyományos célországokba, Németországba (és kisebb mértékben Ausztriába) kivándorlók idősebbek és kevésbé képzettek, mint azok, akik az új célországokba (pl. Nagy-Britannia) mentek. Az orvostanhallgatók és fiatal- illetve középkorú orvosok körében a migrációs nyomás és vonzás is erős, főként Németország, Nagy-Britannia és Skandinávia felé, noha jelentős eltérés van az állásokkal kapcsolatos elvárások és a tényleges kivándorlás között.

A belső vándorlást illetően, noha a vándorlási arányszámok nem mutatnak jelentős időbeli változást, a mélyben meghúzódó szerkezet igen. A korábban domináns mobilitási utak a falvakból a városok irányába megfordultak, a vidékről a városokba áramlás a kilencvenes évek előtt lezajlott. A rendszerváltás után alapvetően megváltozott a migráció iránya – bár a közép magyarországi régió vonzása változatlan maradt, a szuburbanizáció váltotta fel a korábbi faluról városba költözést. Ennek egyik fő oka, hogy azok, akik nem bírták a városi élet fenntartási költségeit, falura költöztek.

A mobilitás költségei nagyon magasak Magyarországon, amely a belső vándorlást gátolja. Ráadásul a belső vándorlás célpontja sok esetben az ország periferiája (hátrányos helyzetű régiók és kis, elzárt települések), mivel az emberek lakhatási költségeiket szeretnék csökkenteni és olyan helyen szeretnének boldogulni, ahol a lakhatással kapcsolatos költségek alacsonyabbak. Ennek a folyamatnak az eredményeként az ország szegmentálódott, vannak olyan területek, ahol az emberek csapdahelyzetbe kerültek és egyre kevésbé képesek akár a belső, akár a külső vándorlásban részt venni (elsősorban

Észak-Magyarország). A rendszerváltás óta felerősödött regionális különbségek nem sokat változtak és az ország továbbra is kettészakad egy fejlettebb észak-nyugati régióra (Nyugat- és Közép-Dunántúl, Közép-Magyarország) és a kevésbé fejlett Dél-Dunántúlra és a kelet-magyarországi régiókra, nevezetesen Észak-Magyarországra, Észak-Alföldre és Dél-Alföldre. A leghátrányosabb régiókból a legkevésbé rossz helyzetűek tudnak elmenni. A kivándorlás a társadalmi kirekesztődés által érintettek számára csak nagyon korlátozott lehetőség.

Magyarországon jelentős roma lakosság él, különösen Észak-Magyarországon és Dél-Dunántúlon, és nagy részük társadalmilag kirekesztett. Rosszabbodó helyzetüket a növekvő diszkrimináció tovább súlyosbítja. A migrációs nyomás körükben erős, de csak korlátozott sikerrel képesek emigrálni. Megfelelő politikai lépéseket terveztek már a romák helyzetének javítására, azonban szükséges lenne ezek hatékony és megfelelő megvalósítása és nyomon követése.

A kivándorlás mérsékelt nagyságrendje miatt – noha fokozatosan emelkedik – csak kis politikai figyelmet kapott eddig. Ennek ellenére nyilvánvalóan megoldandó probléma a koherens migrációs stratégia hiánya, és a tényekre alapozott politikai intézkedések kulcsfontosságúak lennének. A kivándorlás főként spontán folyamat, iránymutatás nélkül, ami főleg a hazatérő migránsok esetében okoz problémákat. Jelenleg a kivándorlás nem a társadalmi kirekesztődéssel kapcsolatos probléma Magyarországon, még a hátrahagyott családtagok esetében sem. Azonban a hazatérő, illetve potenciálisan hazatérő kivándorolt munkások és magasan képzett szakemberek számos problémával szembesülnek: a családjukba, baráti körükbe, munkakörnyezetükbe és a társadalomba való visszailleszkedés nehézségeivel. Annak érdekében, hogy kihasználhassuk a kivándorlók tapasztalatainak hozadékát és segítsük a reintegrációjukat, szisztematikus támogatást kellene nyújtani számukra speciális munkaerő-piaci politikák, munkaerő-piaci szolgáltatások, tanácsadás és hálózatépítési lehetőségek formájában. A civil szervezetek nagyobb mértékben részt vehetnének a visszatérő munkavállalók helyi munkaerőpiacra való becsatornázásában. A jelenleg létező célzott programok, amelyek nagyon kisszámú magasan képzett tudós hazatérését támogatják viszonylag nagyvonalúan, aránytalanul drágák. Elismervén annak fontosságát, hogy ennek a csoportnak a hazatérését bátorítsuk, hasznos lenne a célcsoportot kiterjeszteni, valamint a hazai szakemberek rendelkezésére álló erőforrások körét is bővíteni annak érdekében, hogy megelőzzük gazdasági okok miatti kivándorlásukat. A ki/visszavándorláshoz kötődő szolgáltatásokat emellett egyéni szükségletekre kellene szabni. A szolgáltatásokat regionális szinten kellene nyújtani, hiszen a kivándorlók és visszavándorlók szükségletei is némiképp régió-specifikusak a nagyon jelentős területi különbségek miatt. Ha ez a fajta támogatás nem elérhető, féltő, hogy a kivándorlás és visszavándorlás számos pozitív hatását nem lehet igazán kihasználni, ilyenek pl. új képességek átadása, tudás, kulturális elemek, mint például a nyelvtudás vagy munkakultúra. Továbbá különleges politikai figyelmet kellene itthon fordítani az egészségügyi dolgozókra, főként az orvosokra nehezedő migrációs nyomásra, főként ezeknek a szakembereknek a kibocsájtó és fogadó országbeli fizetése és munkakörülményei közti szakadéokra.

Nem várható, hogy erőteljes policy beavatkozások nélkül a közeljövőben növekedne Magyarországon a belső vándorlás, ami meglehetősen független a nemzetközi vándorlástól, illetve a regionális különbségek jelentősen csökkennének. A belső vándorlás költségeinek csökkentése központi problémája a munkáltatóknak (a munkavállalók utazási költségeinek fedezése) és a foglalkoztatáspolitikának (a mobilitás bátorítása az álláskereső ingázása és utazási költségeinek fedezésével), a tömegközlekedés fejlesztésének (a menetrendek munkavállalók igényeihez való igazítása). Emellett fontos a gyermekgondozó intézmények elérhetősége és a lakhatási lehetőségek rugalmassága (a szociális bérlakás rendszer fejlesztése). Ezeket a kihívásokat gondosan megtervezett országos és regionális fejlesztési politikákkal lehetne kezelni. Noha ezeket már megfogalmazták, meg kellene tenni a szükséges lépéseket hatékony megvalósításuk érdekében is. Ennek a terhe nagyrészt a helyi önkormányzatokat nyomja, noha mindehhez gyakran elégtelen a központi finanszírozás is. Az EU pénzügyi forrásai gyakran nem érik el a leghátrányosabb helyzetű területeket/településeket.